

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय।
सुचः सम्मार्ष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सङ्श्यति
मिथुनत्वाय। अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्।
असौ वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।

वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलैर्न मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्च्युपरिष्ठाऽल्लोमानि।
प्रत्यश्च्यधस्तात्॥४॥

स्रुग्ध्येषा। प्राणो वै स्रुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्सव्यः।
आत्मा ध्रुवा। अन्नं सम्मार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः शुभयति।
तस्मात्स्रुवमेवाग्रे सम्मार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः
प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥१॥

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्।

तेन वयं सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि
 स्वाहेतिं सुखसम्मार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै
 दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा।
 आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रं
 सुखसम्मार्जनानि॥६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वयां देवतया समर्धयति। अथो
 ऋग्वाव योषां। दर्भो वृषां। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य
 तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्रजायते प्रजयां पशुभिर्यजमानः।
 तान्येके वृथैवापांस्यन्ति। तत्तथा न कार्यम्। आरब्धस्य
 यज्ञियस्य कर्मणः सविदोहः॥७॥

यद्यैनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्।
 अद्धिर्मार्जयित्वोत्क्रे न्यस्येत्। यद्वै यज्ञियस्य
 कर्मणोऽन्यत्राहुतीभ्यः सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य
 प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै प्रतिष्ठां देवाः समभरन्।
 यदद्धिर्मार्जयन्ति। तेन शान्तम्। यदुत्क्रे न्यस्यति।

प्रतिष्ठामेवैनानि तद्गमयति॥८॥

प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्यज॑मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॒ वा
 ए॒तद्रूप॑म्। यत्स्रु॑ख्स॒म्मार्जनानि॑। स्त॒म्बशो॒ वा ओष॑धयः।
 तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॒ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
 याव॑दप्रियो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रियः प॑शूनां
 भ॑वति। यस्यै॒तान्यन्यत्रा॒ग्नेर्दध॑ति। न॒व॒दाव्या॑सु वा ओष॑धीषु
 प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒व॒दा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो ह॒ वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
 ताव॑त्प्रियः प॑शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्यग्नौ॑ प्र॒हर॑न्ति।
 तस्मा॑दे॒तान्यग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒तरस्मि॑न्त्स॒म्मृज्या॑त्।
 प॑शूनां धृ॒त्यै। यो भू॑ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो
 वृषा॑। प॒शून॒स्माकं॑ मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑
 स्वा॒हेत्य॑ग्निस॒म्मार्जन्य॑ग्नौ प्र॒हर॑ति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः।
 ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वा॒मे॒वैनानि॑ योनि॑म्। स्वां प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति।
 प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्यज॑मानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखस्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्यद् च॥२॥ ——— [२]

अयं॑ जो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्रजा॑येरन्।
प॒त्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
स॒न्नह्ये॑त। प्रि॒यं ज्ञा॑तिं रु॒न्ध्यात्। आसी॑ना स॒न्नह्य॑ते।
आसी॑ना ह्ये॒षा वी॒र्यं॑ क॒रोति॑॥११॥

यत्प॒श्चात्प्राच्य॑न्वासी॑त। अ॒नया॑ स॒मद॑न्दधीत। दे॒वानां॑
प॒त्न्या स॒मद॑न्दधीत। देशा॑द्वक्षिण॒त उदी॑च्यन्वा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौमन॒समि॑त्याह।
मे॒ध्यामे॒वैनाङ्गे॑वलीं कृ॒त्वा। आ॒शिषा॑ स॒मर्ध॑यति।
अ॒ग्नेरनु॑व्रता भू॒त्वा स॒न्नह्ये॑ सुकृ॒ताय॑ कमि॒त्याह॑। ए॒तद्वै
प॒त्न्यै व्र॑तोप॒नय॑नम्॥१२॥

तेनै॒वैनां॑ व्र॒तमु॑प॒नय॑ति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न।
यो॒क्रमे॒व यु॑ते। यम॒न्वास्ते॑। तस्या॒मुष्मि॑ल्लोके भ॒वती॑ति
यो॒क्त्रेण॑। यद्यो॒क्रम्। स॒ योगः॑। यदास्ते॑। स॒ क्षेमः॑॥१३॥

यो॒गक्षे॒मस्य॑ क्लृ॒प्त्यै। यु॒क्तङ्कि॑याता आ॒शीः का॒मे यु॒ज्याता॑

इति॑। आ॒शिषः॑ समृ॒द्धौ। ग्र॒न्थिङ्ग॑भ्राति। आ॒शिषं॑ ए॒वास्यां॑
परि॑ गृह्णाति। पुमा॒न् वै ग्र॒न्थिः। स्त्री पत्नी॑। तन्मि॑थुनम्।
मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्र जा॑यते प्र॒जया॑
प॒शुभिर्य॑ज॑मानः॥१४॥

अथो॑ अ॒र्धो वा ए॒ष आ॒त्मनः॑। यत्पत्नी॑। य॒ज्ञस्य॑
धृत्या॑ अ॒शिथि॑लम्भावाय। सुप्र॒जसं॑स्त्वा व॒यं
सुप॒त्नीरु॑पं सेदि॒मेत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तन्मि॑थुनीकरोति।
ऊ॒नेऽति॑रिक्तन्धीयाता॒ इति॑ प्रजा॑त्यै। म॒हीनां॑ पयो॒ऽस्योष॑धीना॒
रस॑ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं॒ व्याच॑ष्टे। तस्य॑
तेऽक्षी॑यमाणस्य॒ निर्व॑पामि देवय॒ज्याया॑ इत्या॑ह।
आ॒शिषमे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥१५॥

क॒रोति॑ व्रतोप॒नय॑नं॒ क्षेमो॑ यज॑मानः शास्ते॥३॥

घृ॒तं च॒ वै म॒धु च॒ प्र॒जाप॑तिरासीत्। यतो॒ मध्वा॑सीत्।
ततः॑ प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॒न्मधु॑षि प्र॒जन॑नमिवास्ति।
तस्मा॒न्मधु॑षा न प्रच॑रन्ति। या॒तया॑म॒ हि। आ॒ज्यै॒न प्र॑चरन्ति।
य॒ज्ञो वा आ॒ज्यम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं प्र॑चर॒न्त्यया॑तयामत्वाय।

पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। यद्वै पत्नीं॑ य॒ज्ञस्य॑ क॒रोति॑। मिथुनं॑
तत्। अथो॒ पत्न्या॑ ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै।
अमे॒ध्यं वा ए॒तत्क॑रोति। यत्पत्य॑वेक्षते। गार्ह॑पत्येऽधि
श्रयति॑ मेध्य॒त्वाय॑। आ॒हव॒नीय॑म॒भ्युद्व॑वति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै।
तेजो॑ऽसि तेजोऽनु॒ प्रेही॑त्याह॥१७॥

तेजो॑ वा अ॒ग्निः। तेज॒ आज्य॑म्। तेज॑सैव तेजः
सम॑र्धयति। अ॒ग्निस्ते तेजो॑ मा विनै॒दित्या॑हाहि॒सायै॑।
स्प्यस्य॑ वर्त्मन्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। अ॒ग्नेर्जि॒ह्वाऽसि॑
सुभू॑र्देवाना॒मित्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। धाम्ने॑धाम्ने दे॒वेभ्यो॑
यजु॑षेयजुषे भ॒वेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॥१८॥

तद्वा अतः॑ प॒वित्रा॑भ्यामे॒वोत्पु॑नाति। यज॑मानो वा आज्य॑म्।
प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑। यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति।
पुन॑रा॒हार॑म्। ए॒वमि॑व हि प्रा॑णापा॒नौ स॒ञ्चर॑तः। शु॒क्रम॑सि
ज्योति॑रसि तेजोऽसीत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं

व्याचष्टे। त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामा५सा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्त्य
कर्म भवति। पच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय।
अद्विरेवौषधीः सं नयति। ओषधीभिः पशून्।
पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा
ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह सर्वत्वाय। पर्याप्त्या
अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आहु शास्ते लोका देवता भवति पद च॥४॥ [४]

दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आ॒सन्। स ए॒तमिन्द्र॑ आ॒ज्यं॑स्यावका॒शम॑पश्य
तेना॒वैक्ष॑त। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। य
ए॒वं वि॒द्वाना॒ज्यम॑वेक्ष॑ते। भव॑त्या॒त्मना॑। पराऽस्य॑
भ्रातृ॑व्यो भवति। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यदा॒ज्ये॑ना॒न्यानि॑
हृवी॑ऽप्यभिघा॒रय॑ति॥ २२॥

अथ॒ केना॒ज्यमि॑ति। स॒त्येने॑ति ब्रूयात्। चक्षु॑र्वै स॒त्यम्।
स॒त्येनै॒वैन॑द॒भि घा॑रयति। ई॒श्वरो॒ वा ए॒षोऽन्धो॑ भवि॑तोः।
यश्चक्षु॑षाऽऽज्य॑म॒वेक्ष॑ते। नि॒मी॒ल्यावै॑क्षेत। दा॒धारा॒त्मश्चक्षुः॑।
अ॒भ्याज्य॑ङ्घारयति। आ॒ज्यं गृ॑ह्णाति॥ २३॥

छन्दा॑ऽसि॒ वा आ॒ज्यम्। छन्दा॑ऽस्ये॒व प्री॑णाति। च॒तुर्जु॑ह्वं
गृ॑ह्णाति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। अ॒ष्टावु॑प॒भृति॑।
अ॒ष्टाक्ष॑रा गा॒यत्री। गा॒य॒त्रः प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व प॒शुषु॑ दधाति।
च॒तुर्ध्रु॑वायाम्॥ २४॥

चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्टा॒त्प्रति॑ तिष्ठति।

यज॒मान॒दे॒व॒त्यां वै जु॒हूः। भ्रा॒तृ॒व्य॒दे॒व॒त्यो॑प॒भृत्। च॒तु॒र्जु॒ह्वां
गृ॒ह्ण॒न्भू॒यो गृ॒ह्णी॒यात्। अ॒ष्टा॒वु॒प॒भृतिं॑ गृ॒ह्ण॒न्क॒नीयः॑।
यज॒माना॒यैव॑ भ्रा॒तृ॒व्य॒मु॒प॒स्तिं करो॑ति। गो॒र्वै सु॒चः।
च॒तु॒र्जु॒ह्वां गृ॒ह्णा॑ति। तस्मा॒च्च॒तु॒ष्पदी॑॥२५॥

अ॒ष्टा॒वु॒प॒भृतिं॑। तस्मा॑द॒ष्टा॒श॒फा। च॒तु॒र्ध्रु॒वाया॑म्। तस्मा॒च्च॒तुः
स्त॒ना। गा॒मे॒व तत्स॑ऽस्क॒रोति॑। सा॒स्मै स॑ऽस्कृ॒तेष॒मूर्ज॑न्दु॒हे।
य॒ज्जु॒ह्वां गृ॒ह्णा॑ति। प्र॒या॒जे॒भ्य॒स्तत्। यदु॑प॒भृतिं॑। प्र॒या॒जा॒नू॒या॒जे॒भ्य॒स्तत्
सर्व॑स्मै॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञाय॑ गृ॒ह्य॑ते। य॒द्धु॒वाया॑मा॒ज्यम्॑॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाश्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥५॥ [५]

आपो॑ दे॒वीर॒ग्रे॒पु॒वो अ॒ग्रे॒गु॒व॒ इत्या॑ह। रू॒प॒मे॒वा॒सा॒मे॒त॒न्म॑हि॒मानं॑
व्याच॑ष्टे। अ॒ग्रं इ॒मं य॒ज्ञन्न॑य॒ताग्रे॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अ॒ग्रं ए॒व
य॒ज्ञन्न॑यन्ति। अ॒ग्रं य॒ज्ञप॑तिम्। यु॒ष्मानि॒न्द्रोऽवृ॑णीत वृ॒त्रतू॒र्यं
यू॒यमि॒न्द्रम॑वृ॒णीध्वं॑ वृ॒त्रतू॒र्यं इत्या॑ह। वृ॒त्रं हं ह॑नि॒ष्यन्नि॒न्द्र
आपो॑ व॒त्रे। आपो॑ हे॒न्द्रं व॒त्रिरे॑। सं॒ज्ञा॒मे॒वा॒सा॒मे॒तत्सा॑मा॒नं
व्याच॑ष्टे। प्रो॒क्षिताः॑ स्थेत्या॑ह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुगन्धस्त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः। यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि पितृणाम्। ऊर्गभव बर्हिषद्भ्य इति दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरस्यै निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः

पचन्ति॒ समृ॑द्धौ। अन॑तिस्कन्दन् ह पु॒र्जन्यो॑ वर्षति।
यत्रै॒तदे॒वङ्क्रियते॑॥ ३० ॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्ग॑च्छतेत्या॒ह। पृ॑थि॒व्यामे॒वोर्जं॑ दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थिं वि॒ स्र॑सयति।
प्रज॑नयत्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्रा॑श्चमुद्गूढं प्र॒त्यश्च॑मा यच्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑रे॒तो धी॑यते। प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते।
विष्णोः॒ स्तूपो॑ऽसीत्या॒ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑॥ ३१ ॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्य॑मे॒वैनं॑ करोति।
इय॑न्तं गृह्णाति। प्र॒जाप॑तिना यज्ञमुखेन॒ सम्मि॑तम्। इय॑न्तं
गृह्णाति। य॒ज्ञप॒रुषा॑ सम्मि॑तम्। इय॑न्तं गृह्णाति। ए॒ताव॑द्वै
पुरु॑षे वी॒र्यम्। वी॒र्यस॑म्मि॑तम्॥ ३२ ॥

अप॑रिमितं गृह्णाति। अप॑रिमित॒स्याव॑रुद्धौ। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णाम्र॑दसन्त्वा
स्तृ॒णामी॑त्या॒ह। य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। स्वा॒स॒स्थन्दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह।

देवेभ्य एवैनत्स्वासस्थं करोति॥३३॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। पृ॒थि॒वी वेदिः॑। प्र॒जा ए॒व
पृ॒थि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। अन॑तिदृश्नं स्तृणाति। प्र॒जयै॒वेन॑
प॒शुभि॒रन॑तिदृश्नं करोति। धा॒रय॑न्प्रस्तरं प॑रि॒धीन्प॑रि॒
दधा॑ति। यज॑मानो वै प्र॑स्तरः। यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं
प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति। ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरित्याह॥३४॥

वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॑माने दधाति। इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॒
दक्षि॑ण इत्याह। इन्द्रि॑यमे॒व यज॑माने दधाति।
मि॒त्रावरु॑णौ त्वोत्तर॑तः प॑रि॒धत्ता॑मित्याह। प्रा॒णापा॑नौ
मि॒त्रावरु॑णौ। प्रा॒णापा॑नावे॒वास्मि॑न्दधाति। सूर्य॑स्त्वा
पु॒रस्ता॑त् पा॒त्वित्या॑ह। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै। कस्या॑श्चिद॒भि॒शस्त्या॑
इत्याह। अप॑रिमितादे॒वेन॑ पाति॥३५॥

वी॒तिहो॑त्रन्त्वा क॒व इत्या॑ह। अ॒ग्निमे॒व हो॒त्रेण॑ सम॑र्धयति।
द्यु॒मन्त॑ꣳ समि॑धीम॒हीत्या॑ह समि॑द्धौ। अ॒ग्ने बृ॑हन्तम॒ध्वर॑
इत्याह वृ॒द्धौ। वि॒शो य॒त्रे स्थ॑ इत्याह। वि॒शां

यत्यै॥ उ॒दी॒चीना॑ग्रे नि द॑धाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। वसू॑नां
रु॒द्राणा॑मादित्यानां॑ स॒दसि॑ सी॒देत्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒व स॒दने॑
प्र॒स्तर॑ सा॒दय॑ति। जु॒हूर॑सि घृ॒ताची॑ नाम्नेत्या॑ह॥ ३६॥

अ॒सौ वै जु॒हूः। अ॒न्तरि॑क्षमु॒पभृ॑त्। पृ॒थि॒वी ध्रु॒वा। तासा॑मे॒तदे॒व
प्रि॒यन्नाम॑। यद्धृ॒ताची॑ति। यद्धृ॒ताची॑त्याह। प्रि॒येणै॒वैना॒ नाम्ना॑
सा॒दय॑ति। ए॒ता अ॑स॒दन्त्सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। स॒त्यं वै
सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒कः। स॒त्य ए॒वैनाः॑ सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के सा॑दयति।
ता वि॑ष्णो पा॒हीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पा॒हि
य॒ज्ञं पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॒ज्ञनि॑य॒मित्या॑ह। य॒ज्ञाय॑
य॒ज॑मा॒नाया॒त्मनै॑। तेभ्य॑ ए॒वाशि॑ष॒माशा॒स्तेऽना॑त्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति पद

च॥ ६॥ [६]

अ॒ग्नि॒ना वै हो॒त्रा॑। दे॒वा अ॑सु॒रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
स॒मि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॑ह भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै। ए॒कं वि॑श॒तिमि॑ध्म
भव॑न्ति। ए॒कं वि॑शो वै पु॒रुषः॑। पु॒रुष॑स्या॒त्यै।
प॒ञ्चद॑शे॒ध्मदा॑रू॒ण्य॒भ्या द॑धाति। प॒ञ्चद॑श वा अ॒र्धमा॑स॒स्य

रात्रयः। अ॒र्ध॒मा॒स॒शः सं॒वत्स॒र आ॑प्यते। त्री॒न्प॒रि॒धी॒न्प॒रि॑
दधाति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मि॒धा॒वा द॑धाति। अ॒नू॒या॒जे॒भ्यः स॒मि॒ध॒म॒तिं शि॑नष्टि।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तू॒ने॒व प्री॑णाति। वे॒दे॒नो॒प
वा॒ज॒य॒ति। प्रा॒जा॒प॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जा॒प॒त्यः प्रा॒णः। य॒ज॑मान
आ॒ह॒व॒नी॒यः। य॒ज॑मान ए॒व प्रा॒ण॒न्द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रु॒पं वा॒ज॒य॒ति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णा॒ने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒दे॒नो॒प॒य॒त्यं सु॒वे॒णं प्रा॒जा॒प॒त्य॒मा॒घा॒र॒मा घा॑रयति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जा॒प॒तिः। य॒ज्ञ॒मे॒व प्र॒जा॒प॒तिं मु॒ख॒त आ॑र॒भ॒ते। अथो॑
प्र॒जा॒प॒तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्नि॒म॒ग्नी॒त्रि॒स्त्रिः सं मृ॑ड्ढीत्याह। त्र्या॒वृ॒द्धि॒ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॒ रक्ष॑सा॒म॒प॒ह॒त्यै। प॒रि॒धी॒न्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒ना॒त्ये॒वैना॑न्।
त्रि॒स्त्रिः सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॒वृ॒द्धि॒ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वा॒यं। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वा॒श्वाः। दे॒वा॒श्वा॒ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्ग॒स्य लो॒क॒स्य
स॒म॒ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्य॒मा॒घा॒र॒मा घा॑रयति॥४१॥

तिष्ठन्नन्यम्। यथाऽनो वा रथं वा युञ्ज्यात्। एवमेव
तदध्वर्युर्यज्ञं युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्याभ्यूढौ।
वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एवं वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित

आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा
इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्वाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण
आघारः। यत्सङ्स्पर्शयेत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणन्दध्यात्।
असङ्स्पर्शयन्नृत्या क्रामति। यजमान एव प्राणन्दधाति।
पाहि माँऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतन्दुश्चरितम्। ऋजुकर्म
सत्यं सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति।

ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः।
आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आधारमाधार्य ध्रुवा५ समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः।
त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवैतद्यज्ञस्य।
अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य
शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्गमित्याह। ज्योतिरेवास्मा
उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणन्दधाति हि यज्ञो धारयति नम इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह
ध्रुवैवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥७॥

[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्वोता। यदध्वर्युः।
यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य
प्राणान्तसङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य
सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति।
न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडामा
दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः।
पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति।
द्विरा दधाति। सकृदभि धारयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि
वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो
वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च।
उपहूतः पशुमानसानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै
देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्।
यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे।
अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदौ

मीमांसा। यजमानन्देवा अंब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति।
नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा
पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या
भविष्यामीति याज्या। न मयाऽभागेन वर्षद्वारिष्यथेति
वषट्कारः। यद्यजमानभागन्निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं
करोति। तानेव तद्वागिनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो
दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। बर्हिषदं करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्त्राऽन्याः प्रजाः
प्रतितिष्ठन्ति। मांसेनान्याः। अथो खल्वाहुः। दक्षिणा
वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यं रुध्यन्ते। यत्पुरोडाशं
बर्हिषदं करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो ह्येते
हविर्यज्ञस्यर्त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमभि मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदं

होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादः सौम्येऽध्वरे।
आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे
प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिं यजमान ऋध्नोति।
सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरभि धारयति।
षट्क्षम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेन ब्रह्मणं
ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो
ब्रह्मा॥५७॥

सविता यज्ञस्य प्रसूत्यै। अथ काममन्येन। ततो होत्रे।
मध्यं वा एतद्यज्ञस्य। यद्धोता। मध्यत एव यज्ञं प्रीणाति।
अथाध्वर्यवे। प्रतिष्ठा वा एषा यज्ञस्य। यदध्वर्युः।
तस्माद्धविर्यज्ञस्यैतामेवावृतमनु॥५८॥

अन्या दक्षिणा नीयन्ते। यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै। अग्निमग्नीत्सकृत्सकृत्
मृड्ढीत्याह। पराडिव ह्यैतर्हि यज्ञः। इषिता दैव्या होता
इत्याह। इषितः हि कर्म क्रियते। भद्रवाच्याय प्रेषितो

मानुषः सूक्तवाकायं सूक्ता ब्रूहीत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। स्वगा दैव्या होतृभ्य इत्याह। यज्ञमेव तत्स्वगा
करोति। स्वस्तिमानुषेभ्य इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। शं योर्ब्रूहीत्याह। शंयुमेव बार्हस्पत्यं भागधेयेन
समर्धयति॥५९॥

चरत्यध्वर्युः प्रजातिर्ह्वयते वेदाब्रवीद्वर्हिषदं करोत्यृत्विजो दधाति ब्रह्माऽनुकरोति चत्वारि च॥८॥ [८]

अथ स्रुचावनुष्टुग्भ्यां वाजवतीभ्यां व्यूहति। प्रतिष्ठा वा
अनुष्टुक्। अन्नं वाजुः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। प्राचीं
जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्।
जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान्
यजमानः। अस्मिँल्लोके प्रतितिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वे
यथायजुरेवैतत्। स्रुक्षु प्रस्तरमनक्ति। इमे वै लोकाः स्रुचः।
यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ऽनक्ति। अ॒भिपू॒र्वम॑नक्ति। अ॒भिपू॒र्वमे॒व
यज॑मानन्तेज॑साऽनक्ति। अ॒क्त९ रि॒हाणा॑ इत्या॑ह। तेजो॑ वा
आज्य॑म्। यज॑मानः प्र॒स्तरः॑। यज॑मानमे॒व तेज॑साऽनक्ति।
वि॒यन्तु॑ वय॒ इत्या॑ह। वयं॑ ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा। सु॒वर्गं॑ लो॒कं
ग॑मयति॥६२॥

प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्षमित्या॑ह। प्र॒जायै॑ गोपी॒थाय॑।
आ॒प्याय॑न्ता॒माप॑ ओष॑धय॒ इत्या॑ह। आप॑ ए॒वौष॑धी॒रा
प्या॑ययति। म॒रुतां॑ पृष॑तयः॒ स्थेत्या॑ह। म॒रुतो॑ वै
वृ॒ष्ट्या॑ ई॒शते॑। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। दि॒वं गच्छ॑ ततो॑ नो
वृ॒ष्टिमे॒रये॑त्या॑ह। वृ॒ष्टिर्वै॑ द्यौः। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे॥६३॥

याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः॑ प्र॒स्तरं॑ प्र॒हर॑ति। ताव॑द॒स्यायु॑र्म॒ीयते॑।
आ॒युष्पा॑ अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे पा॑हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः॑ प्र॒स्तरं॑ प्र॒हर॑ति। ताव॑दस्य॒ चक्षु॑र्म॒ीयते॑।
च॒क्षुष्पा॑ अ॒ग्नेऽसि॑ चक्षु॒र्मे पा॑हीत्या॑ह। चक्षु॒रे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
ध्रु॒वाऽसी॑त्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यं प॑रि॒धिं प॒र्यध॑त्था॒ इत्या॑ह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पणिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्रयं
 एवैनं जुष्टं करोति। तन्तं एतमनु जोषं भरामीत्याह।
 सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
 इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
 भूमानमेवोपैति। परिधीन्म हंरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्नावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
 शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
 भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
 सःस्नावभागाः स्थेत्याह। वसंवो वै रुद्रा आदित्याः
 सःस्नावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
 त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
 दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
 वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदने सादयति। सुम्रायं
 सुग्निनी सुग्ने मा धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते।

धुरि धुर्यौ पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय।
 अग्नेऽदध्यायोऽशीततनो इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि
 माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ठ्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि
 दुश्चरितादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं
 कृणु सुषदा योनिः॥ स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधा
 फलीकरणहोमं जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं
 वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
 अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाह
 रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन
 वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
 बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
 पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिः॥ सम्मार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
 प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्निया

उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते
 प्रजाम्। वेदः होताऽऽहवनीयास्तृणत्रैति। यज्ञमेव
 तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्। तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास
 आलभते॥ ७० ॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
 अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
 वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
 गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
 प्रति तिष्ठति प्रजया पशुभिर्यजमानः॥ ७१ ॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्था इत्याह समिष्ट्यै भागधेयन्धत्तमित्याह वा इध्मसं
 वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ ९॥

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
 पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
 वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य
 पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
 यथादेवतम्॥ ७२ ॥

[९]

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
 सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्गर्म सुकृतस्य
 लोकः। अग्निरेवैनाध्याता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
 लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह।
 आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
 प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
 एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिंल्लोके
 प्रतितिष्ठानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। अथो वाग्वा
 अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
 मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा
 वै तस्य विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि
 योक्त्रं ब्रह्मणा। आदायै नृत्पत्नी सहाप उपगृहीते शान्त्यै।
 अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति।

प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव
रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥१०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवं
वेदं विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यन्देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदप चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नश्चतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
संशितः। योपवेषे शुक्ल। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निर्मुन्नुद ओकंसः। सपत्नो
यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति

रोच॒नायाव॑त्। सूर्यो॒ अस॑द्विवि। प॒र॒मा॒न्त्वा॑ प॒रा॒वत॑म्॥७८॥
 इन्द्रो॑ नयतु वृ॒त्रहा॑। यतो॒ न पु॑न॒राय॑सि। श॒श्व॒तीभ्यः॑
 सम॑भ्य॒ इति॑। त्रि॒वृ॒द्धा ए॒ष वज्रो॑ ब्रह्म॑णा स॒शितः॑। शु॒चैवैनं॑
 वि॒ध्वा। ए॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ निर्णु॑द्य। वज्रेण॑ ब्रह्म॑णा स्तृणु॑ते।
 ह॒तोऽसा॑वव॒धिष्मा॒मुमि॑त्याह॒ स्तृत्यै॑। यं द्वि॒ष्यात्त॑भ्या॒येत्।
 शु॒चैवैनं॑म॒र्पय॑ति॥७९॥

प्रत्यु॑ष्टन्दि॒वः शिल्प॑मय॒ज्ञो घृ॒तं च॑ दे॒वासुराः॑ स ए॒तमिन्द्र॑ आपो॑ दे॒वीर॒ग्निना॑ धि॒ष्णि॒या
 अथ॑ सु॒चौ यो वा अ॑य॒थादे॒वतं॑ परि॒वेषो॑ वा एका॑दश॥११॥

प्रत्यु॑ष्टमय॒ज्ञ ए॒षा हि वि॒श्वेषा॑न्दे॒वाना॑मूर्जा पृ॒थि॒वीमथो॑ रक्ष॑सा॒न्तां प्रजा॑तिं द्वाभ्यां॑ तं
 का॒लेका॑ले नव॑सप्ततिः॥७९॥

प्रत्यु॑ष्टम॒र्पय॑ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
 तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>